

ПРОФЕСІЙНА ГОТОВНІСТЬ СТУДЕНТІВ ДО КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ З АУТИЧНИМИ ДІТЬМИ

У статті розкриваються особливості підготовки спеціаліста для роботи з аутичними дітьми. Проаналізовано та визначено рівні професійної готовності студентів-дефектологів до корекційної роботи з аутичними дітьми.

Ключові слова: аутизм, аутистичний спектр порушення, аутична дитина, рівні готовності студентів.

В статті розкриваються особливості підготовки спеціаліста для роботи з аутичними дітьми. Определены уровни профессиональной готовности студентов – дефектологов к реализации коррекционной работы с аутичными детьми.

Ключевые слова: аутизм, спектр аутистических нарушений, аутичный ребёнок, уровень готовности студентов.

Підготовка спеціалістів у галузі корекційної освіти має ґрунтуватись на таких основних принципах діяльності сучасної вищої школи, як фундаменталізація, технологізація, гуманізація, системність мультидисциплінарної освіти, особистісний і комплексний підхід, актуальність і перспективність підготовки фахівців. Покажемо особливості їх реалізації у вищій дефектологічній освіті.

Принцип фундаменталізації вищої корекційної освіти реалізовується завдяки посиленню філософсько-світоглядної підготовки майбутнього спеціаліста не лише при вивченні базових та дисциплін спеціалізації, а й за рахунок гуманітарних та соціально-економічних підсистем. Відповідно до цього акценти мають бути зроблені, зокрема, на таке:

- глибинне усвідомлення студентами онтологічної сутності явищ порушень психофізичного розвитку та його корекції з чітким визначенням відповідних понять і закономірностей, порівнянням тезаурусу, прийнятого у вітчизняній та зарубіжній науці;

- наголошення ілюструванням історичних і сучасних прикладів на аксіологічних характеристиках корекційно-реабілітаційної діяльності, її духовно-деонтологічних засадах, високій особистісній і суспільній відповідальності фахівця;

- залучення студентів до теоретичної креативної навчальної діяльності з усвідомленням дотримання гносеологічних принципів об'єктивності, динамічності, діалектичної системності, синергетичності, доказовості знань.

Принцип технологізації підготовки вимагає озброєння майбутнього корекційного педагога сучасними, надійними, продуктивними технологіями

розв'язання професійних завдань, побудованими як за досить чітко визначеними, так і "не жорсткими" алгоритмами діяльності. Відбір корекційної технології має чітко усвідомлюватись фахівцем та бути науково обґрунтованим, зважаючи на величезну відповідальність корекційного педагога і психолога за результатами своїх впливів на їх об'єкт у світлі спільного з лікарями деонтологічного кредо "не зроби шкоди".

Принцип гуманізації пов'язаний із підвищенням ролі особистості, активізацією процесів гуманізації сучасного суспільства. Згідно з цим принципом у вищому навчальному закладі створюються умови для самореалізації, самовизначення особистості студента, розкриття його творчого потенціалу, формування професійно ціннісних орієнтацій і моральних якостей із подальшою їх активізацією у професійній діяльності.

Сама дефектологічна діяльність є мультидисциплінарною, оскільки об'єднує медичні, психологічні, педагогічні, соціальні площини діагностико-прогностичного вивчення особи та цілеспрямованого корекційного впливу на процеси її розвитку та соціалізації. Досягнення якісного результату підготовки майбутнього фахівця можливе лише за умови інтеграції цих знань у його цілісне професійно-інтелектуальне новоутворення. Це обумовлено і командним характером роботи корекційного педагога, і широким спектром його фахової компетенції.

Вища корекційно-педагогічна спеціально-психологічна освіта має ґрунтуватись на особистісному підході до формування майбутнього спеціаліста, згідно з яким у центрі навчання знаходиться особистість студента, її самобутність і самоцінність. За такого підходу у фаховій підготовці можна досягти професійної мобільності, високої компетентності та професійно значущих особистісних якостей корекційного педагога.

Принцип актуальності і перспективності підготовки спеціаліста змушує переглянути існуючі спеціалізації та модернізувати їх комбінації, вводячи нові, раніше не передбачувані. Зокрема, нагальною проблемою є підготовка спеціалістів для роботи з дітьми із затримкою психічного розвитку, вадами поведінки, дитячим церебральним паралічем, складними комбінованими дефектами; для служб корекції і допомоги дорослим людям з психофізичними вадами; класів інтегрованого навчання тощо. Кількість і напрями підготовки фахівців повинні узгоджуватись із статистикою про кількісний і якісний склад різних категорій дітей з психофізичними вадами у країні. Результати підготовки спеціалістів у галузі корекційної освіти мають відповідати її вимогам і забезпечувати їх конкурентоспроможність [5, с.85-87].

Основна мета підготовки студентів до роботи з аутичними дітьми полягала в тому, щоб на основі практичної корекційної роботи з аутичними дітьми підвищити рівень психолого-педагогічної готовності майбутніх педагогів до розв'язання проблем з аутичними дітьми, сформувані концептуальні уявлення про суть даного феномену, необхідні знання, уміння і навички попередження, діагностики і корекції проявів аутизму. Остаточний результат –високий рівень готовності корекційного педагога до роботи з аутичними дітьми.

Нами визначено три рівні сформованості професійної готовності

майбутнього фахівця до роботи з аутичними дітьми в єдності інтелектуального та соціокультурного компонентів.

Структура готовності до корекційно-виховної діяльності майбутнього фахівця

Рис. 1. Структура готовності майбутнього фахівця до роботи з аутичними дітьми.

Компонентами готовності студентів до роботи з аутичними дітьми визначено: інтелектуальний (за змістовим, діяльнісним та особистісним критеріями) та соціокультурний (за комунікативним та креативним критеріями).

Високий рівень готовності притаманний для студентів, які мають ґрунтовні знання про аутистичні порушення у дітей та дорослих, вміють їх узагальнити та систематизувати, усвідомлюють відповідальність за свою професійну стратегію і тактику, цілеспрямовано, планомірно та самостійно організовують корекційну роботу з аутичною дитиною, орієнтуються на довготривалу системну роботу з батьками, сіблінгами; розуміють проблеми спілкування аутичної дитини, знають напрями та прийоми корекційного виховання в різних сферах її суспільного життя; творчо організовують

включення дитини в різні соціальні ситуації.

Середній рівень готовності притаманний для студентів з недостатньою мотивацією до подолання труднощів дитини, меншою креативністю та суто технічним виконанням своїх професійних обов'язків.

Низький рівень характеризує студентів, які психологічно не сприймають особливості аутичних дітей, відмовляються від контактів з ними, проявляють негативізм, уникають спілкування з батьками дитини. Ці студенти мають страх перед дитиною, губляться перед батьками, не вміють працювати в команді спеціалістів, здійснювати супервайзерні заходи (допомога іншому спеціалісту, пояснення батькам причини поведінки дитини), впадають у розпач, якщо не досягають бажаного результату в роботі.

У зв'язку з цим, особливого значення набуває питання особистісної готовності майбутнього спеціаліста до роботи з аутичними дітьми. Так, доктор педагогічних наук, професор С. П. Миронова визначила критерії відбору до особистості фахівця, зокрема: соціальні потреби абітурієнта; характерологічні особливості, що виражають професійно-педагогічну спрямованість та ставлення до майбутніх вихованців; інтелектуальні, вольові та емоційні риси характеру; професійні здібності; відсутність протипоказань щодо професії [4].

Мотивація студентів, майбутніх фахівців до отримання спеціалізації в галузі аутології

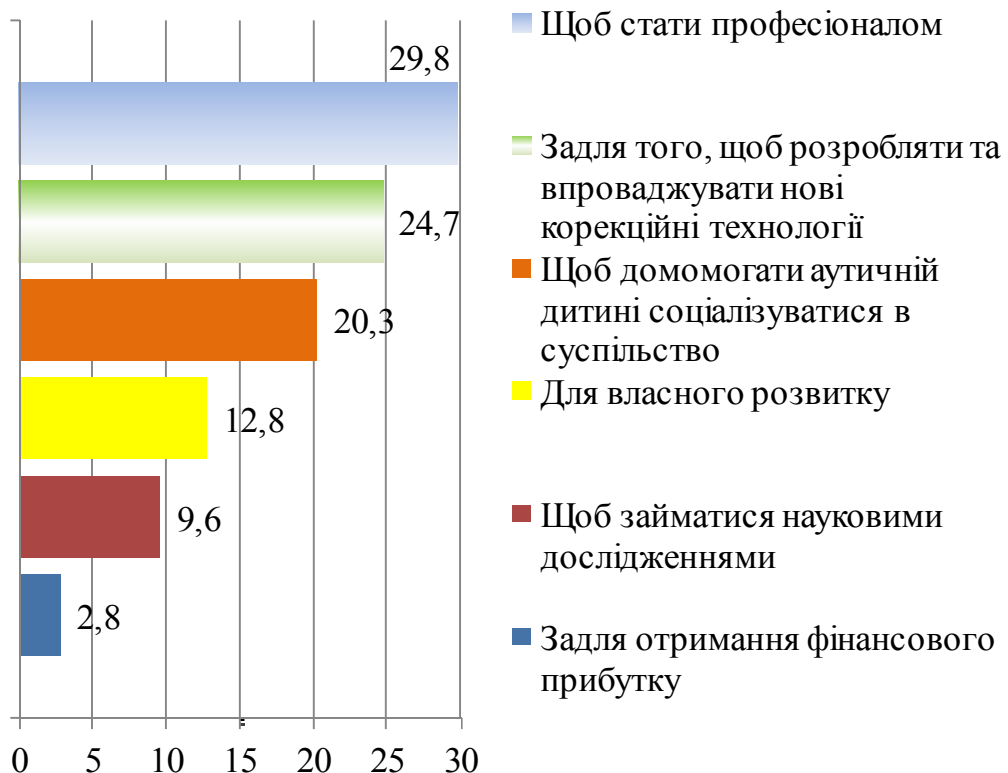

Рисунок 2. Результати дослідження мотивації студентів кафедри психокорекційної педагогіки до корекційної роботи з аутичними дітьми у відсотках (%), загальна кількість студентів 502.

Формування готовності до роботи з аутичними дітьми передбачає поетапне оволодіння студентами необхідними знаннями, уміннями, навичками.

На першому етапі процесу підготовки студенти ознайомлювалися з базовими поняттями проблеми корекції аутичних дітей. На другому етапі відбувалося поглиблене вивчення дизонтогенезу, умов виховання, навчання та реабілітації дитини зі спектром аутистичних порушень. На третьому, технологічному етапі, майбутні психологи і корекційні педагоги опановували способи взаємодії з аутичними дітьми, продовжуючи вивчати їхні ресурсні (мовленнєві, інтелектуальні, творчі та ін.) можливості. На четвертому етапі самоактуалізації, студенти, працюючи в аудиторії, обмінювались власним діагностичним досвідом, обґрунтовано складали прогностичні карти, ділились враженнями про спілкування з дитиною та її близькими, визначали детермінуючі чинники корекції аутистичних порушень. Також аналізувалися можливі ризики виникнення вторинних порушень у разі хибного тлумачення причин порушень поведінки, інтелекту, мовлення в аутичних дітей. На п'ятому етапі систематизації професійних знань та умінь студенти набували першого цілісного практичного досвіду корекційної роботи з аутистичною дитиною, обговорювали його в групі, аналізували труднощі, які виникли у процесі взаємодії з дитиною, та шляхи їх послідовного і комплексного подолання.

Визначивши основні мотиваційні тенденції студентів-дефектологів до роботи з аутичними дітьми, зазначимо, що ведучим динамічним мотивом є соціальна і професійна реалізація в роботі з аутичними дітьми, що передбачає високий рівень готовності до взаємодії з такою нозологією дітей.

Під час підготовки студентів до роботи з аутичними дітьми застосовувалися різноманітні методи та прийоми роботи: системи завдань, тести, творчі етюди, дискусій, аналізу продуктів пізнавальної та творчої діяльності аутичних людей, написання психологічних характеристик, моделювання поведінки в різних соціальних ситуаціях та психічних станів аутичних дітей різних категорій. Студенти активно залучалися до наукової діяльності, підготовки методичних рекомендацій для батьків, участі в організації наукових практичних конференцій, круглих столів, консультуванні батьків в якості асистентів.

Формування належного рівня професійної готовності майбутніх корекційних педагогів здійснювалося за рахунок інноваційного структурування дисциплін навчального плану підготовки бакалаврів, а саме: "Клініка інтелектуальних порушень", "Психопатологія", "Спеціальна психологія", "Корекційна психопедагогіка", "Дошкільна психологія", "Спеціальна методика роботи гувернера-дефектолога", "Психокорекція дітей з інтелектуальними порушеннями", "Спеціальна методика дошкільного виховання"; дисциплін навчального плану підготовки магістрів: "Актуальні проблеми корекційної педагогіки", "Методика викладання спеціальної психології у вищих навчальних

закладах", "Методика викладання корекційної педагогіки у вищих навчальних закладах", "Методики психокорекції, психоконсультації, психотерапії". Окремо було розроблено і впроваджено спецкурс "Особливості корекційного виховання аутичних дітей" для студентів 5 курсу, спрямований на удосконалення і систематизацію їхніх знань, умінь та навичок з проблем подолання аутизму в дітей.

Враховуючи особливості аутичних дітей, зокрема тривожність, реактивність, негативізм, занурення та відмову від спілкування з іншими людьми, частина часу лабораторних та практичних занять відводилась на індивідуальне вивчення дитини в знайомому для неї середовищі (родина, дошкільний, шкільний, освітньо-реабілітаційний заклад тощо).

Основними завданнями лабораторно-практичних занять були: удосконалення інтелектуального компоненту готовності студентів; формування мотивації до роботи з аутичними дітьми; аналіз недоліків та досягнень у процесі виконання професійних функцій; реалізація корекційно-технологічних умінь у практиці взаємодії з аутичними дітьми; модифікація відомих у дефектологічній практиці корекційних прийомів; обґрунтування та визначення нових прийомів корекції розвитку дитини; відпрацювання функціонального репертуару психолога та корекційного педагога; формування супервайзерних та інклюзивних функцій.

Основними завданнями на період проходження психологічної та педагогічної практики (психологічної безперервної, волонтерської, педагогічної в спеціальній школі для дітей з вадами розумового розвитку, в освітньо-реабілітаційних установах, у домашніх умовах) були: встановлення контакту з дитиною; ознайомлення з клінічними матеріалами; проведення бесіди з батьками; уточнення діагнозу з фахівцями; розробка індивідуальних діагностико-прогностичних програм; аналіз продуктів діяльності дитини; визначення стратегій подолання аутистичних порушень в умовах виховання дитини; створення нових психологічних умов корекції; визначення етапів і превентивних результатів корекції; консультування батьків і розробка системних рекомендацій.

Стосовно готовності майбутнього спеціального психолога (практичного) та корекційного педагога до роботи з аутичними дітьми нами виділені класичні компоненти професійної готовності: мотиваційний – інтерес до проблеми аутизму; потреба у професійній самореалізації; особистісне бажання допомогти дитині та родині, в якій вона виховується; самовизначення та самоствердження у колективі; характерологічний – загальні професійно значущі психологічні особливості студента; кваліфікаційний – психологічна компетентність у виконанні корекційних функцій у складних поведінкових та комунікативних ситуаціях, рольові психологічні позиції майбутнього корекційного педагога та спеціального психолога; виконавчий – психологічно обґрунтоване забезпечення освітніх, розвивальних, виховних, комунікативних, мовленнєвих, соціально-інтеграційних,

психокорекційних методів і технологій; психологічний супровід інклюзивної форми навчання аутичної дитини в дошкільних та шкільних закладах; психологічне забезпечення комунікативної діяльності аутичної дитини, формування її соціально-побутових навичок. Також виділені та охарактеризовані нові компоненти готовності: аналітичний – вивчення історії розвитку дитини з урахуванням хибних тенденцій у вихованні; визначення негативних впливів соціального середовища та реальних перспектив особистісного розвитку аутичної дитини; координація намірів між медиками та психолого-педагогічним персоналом; визначення ризиків на основі клінічних показників маніфестації аутизму; розробка індивідуальних програм корекції аутистичних проявів діяльності та поведінки дитини; супервайзерний - фахова психологічна допомога іншим спеціалістам, які працюють з аутичними дітьми, з метою запобігання та подолання професійного вигорання; інклюзивний - розробка алгоритму психолого-педагогічного супроводу аутичної дитини в масовій школі, врахування чинників тривоги, напруження та проблемної поведінки, її неприйняття дітьми групи або класу; забезпечення наступності між учителем класу і спеціалістом з інклюзії (тьютором), обговорення та аналіз труднощів навчання дитини, модифікація та складання програм освіти та корекційного виховання аутичної дитини); психотерапевтичний – психологічна допомога батькам в процесі роботи з їхньою дитиною.

Таким чином, реалістичність життя з аутичною дитиною, про яку ми писали у наших публікаціях, є надзвичайно складною та драматичною, і тому фахова підтримка і батьків, і спеціалістів є важливою складовою корекційно-виховного процесу. Не розгубитися в складних психологічних ситуаціях, миттєво відреагувати, спокійно та виважено застосувати прийоми, що заспокоюють та стабілізують психічний стан аутичної дитини, суттєво допоможуть їй в житті[6].

Список використаних джерел

1. Дорфман Л. Я. Методологические основы эмпирической психологии: от понимания к технологии: учеб. пособ. для студ. высш. учеб. заведений / Дорфман Л. Я. – М.: Смысл; Издательский центр "Академия", 2005. – 288 с.
2. Забрамная С. Д. Подготовка студентов – олигофренопедагогов к работе по изучению детей в период педагогической практики / С. Д. Забрамная // Дефектология. – 1982. – № 1. – С. 53–55.
3. Зеер Э. Ф. Психология профессий: учеб. пособ. для студ. вузов / Зеер Э. Ф. – М. : Академический проект ; Фонд "Мир", 2005. – 336 с.
4. Миронова С. П. Корекційна робота як специфіка професійної діяльності педагога-дефектолога / С. П. Миронова // Дефектологія. – 2004. – № 2. – С. 11–14.
5. Синьов В. М., Миронова С.П. Принцип діяльності сучасної вищої школи у підготовці спеціалістів за напрямом "Корекційна освіта" / В. М.Синьов, С. П. Миронова // Збірник наукових праць Кам'янець-

Подільського державного університету імені Івана Огієнка / за ред. О. В. Гаврилова, В.І. Співака. – Кам'янець-Подільський: ПП Мошинський В. С., 2007. – Вип. VIII. – Сер. соціально-педагогічна. – С. 85–87.

6. Шульженко Д.І., Андреева Н.С. Корекційний розвиток аутичної дитини (книга для батьків та педагогів). - К.: Д.М.Кейдун, 2011. - 344 с.

This article is dedicated to the problem of preparation of specialists for the work with autistic children by the module system of higher education.

Keywords: autistic child, child-oriented approach, autistic disorders.

Отримано 9.11.2012